

AZ ÖTVENEDIK SZONETT...

Irta Sík Ilma

A keskeny nyerslócán üldögélt, mellérebukott fejjel. Behúnyta a szemét, megpróbált szunyókálni: negyvennyolc órája nem aludt. A málla-dozófalú, üres szobán, melynek túlsó sarkában letaposott szalma rothadt, vasrácsos ablaka előtt olykor kemény, egyenetlen léptek kopogtak fel-le, igazán nem volt mit nézni. Sem odakint, a kopár udvaron, melyre ez a szürkéenderengő, négyszögű lyuk nyílt, s melynek sáros háromszögében rozzant szekér álldogált, megrakva mindenféle, meghatározhatatlan cók-mókkal. A roskadt kútkávéhoz néhány vedlett kerékpár támaszkodott, s olykor valaki súlyos, gondterhelt léptekkel átment az udvaron. Az el-múlt végtelen órákban, míg itt kuporgott, sorsára várva, bőségesen volt ideje szemügyre venni környezetének minden sivár részletét. Most már úgy ismerte a csúf kis udvart, a hosszú, elhanyagolt, alacsony épületet és ezt a zord szobát, mintha egy életet töltött volna el benne. Ismerte már a többi — hasonlóan sivár és szennyes — helyiséget is, amely börtöne ajtaján túl ásitozott. Míg a sárga villanyfénytől ködös szobákon keresztül-hajszolták az éjjel, úgy agyába vésődött mindez, mint annak, akit akasz-tani visznek, a vesztőhelyre vezető út.

Megvonta a vállát. Ostoba hasonlat. Már nem is hasonlat. Hiszen valóban vesztőhelyre hozták ide. Onámítás volna ezt letagadni. Hogy föl-akasztják-e, vagy tarkónlövik, az most már igazán mindegy. Vagy hogy egyszerűen csak itthagyják valameddig, átengedve a hidegnek és éhség-nek, amely már hetek óta fúrja-faragja alattomosan, s amely az éjszaka oly hűséges segítőtársat kapott ebben a borzongató lázban. Vége: most már visszavonhatatlanul. Voltaképen nem is nagyon bánta már. Sokkal kimerültebb volt, sokkal agyonhajszoltabb, hogysen komolyan félni tudott volna a haláltól, komolyan bánkódni azon, hogy végül is minden embertelen erőfeszítés hiába volt. Persze így annak is vége, hogy arcát valaha még egyszer Borika puha nyakába fúrhassa; hogy a kicsi gügyö-gését egyszer is meghallhassa. Pedig csak ez a két, most már szinte mániakussá idült vagy tartotta eddig talpon a mögötte lévő szörnyű he-tek és hónapok alatt. De most ez a szomszúság is elhallgatott, elült benne. Csak azon bosszankodott, hogy éppen most zuhant rá ez az ostoba vé-letlen, mikor már komolyan kezdte hinni, hogy mégis csak kilábol. Még egy perc — azt hitte —, és barátságos, emberséges társak között, sza-bad emberek közt lesz, szabad földön. És senki sem kényszeríti többé, hogy — minden idegszála ellenére — gyilkoljon, szenvedést okozzon vagy ha ezt nem akar, nem bír —, mint ahogyan ő nem akart és nem birt lemészároltassa, agyongyötörtesse önmagát, s a végén megdögölgjön az útfélen, ahogy szegény Bognár Laci megdögölt.

Bognár Laci! Egyszerre újra maga előtt látta a néptelen, havas or-szágotat, amelyen tovalopakodtak, mikor olyan csodálatos, olyan hihe-tetlen módon sikerült kivágódnia a menetből. És szegény Lacit, amint zihálva vonszolja magát mellette, amint rátámaszkodva is el-elakad. Aztán ott látja magát az üres ólban, s Bognár Laci halva fekszik mel-lette a rothadó szénán, a szürke reggeli derengésben. Osszeráncolta a homlokát: erre nem volt szabad gondolni. Aztán felegyenesedett: a félig nyitott ajtó felől léptek zaja szűrődött át.

Csak a kis, nyiszlett karszalagos volt, megismerte a lépéséről.

Ismert itt már minden hangot: s pontosan tudta, mikor döngött végig a téglafolyosó piros kockáin a mokány kis egyenruhás, aki elsőnek látta meg és fogta rá a puskáját. S mikor a másik, a hosszú, előrebukó vállú, Antonius-arcú, aki a többinek parancsolt. A váltásra induló őrszemek céltudatosan, egyenletesen topogtak végig az udvaron, csizmáik dobbanását halkabb, cuppanó hang követte. A városból visszaérkezők hangosak voltak, vig, fiatal, durva hangjuk fegyelmetlenül dobálta keresztül-kasul a hajnali csendet. Azok a megfontolt, lassú dobbanások az öregember csizmájától eredtek, aki az éjjel a kapualjban álldogált, mikor őt behozták. S aki felemelte és tántorgó vállára dobta a sárbasikló, vedlett takarót.

Erőszakkal feltépte a szemhéját és körülnézett. A pokróc nem volt sehol. A szálkás pad s a sárral és kőpésekkel borított puhafapadló nem adott semmi alkalmat a rejtezésre. De a hátizsákja ott feküdt mellette a padon, mocskosan és laposan, ahogy odalökte az éjjel. Gépiesen megtapogatta merev ujaival és elmosolyodott. A megkeményedett, zsírfoltos vászon alatt, átázott tornacipője, hajkefeje, meg egy csomó összetekert rongyféle között világosan kitapintotta a kis, négyszögletes, lapos keménységet: Shakespeare szonettjeit. Óvatosan végigjártatta ujjahegyét a keskeny kötet élén és újra elmosolyodott. Fáradtan, de keserűség nélkül. A fiatal, szép mosoly egyszerre szelíddé, csaknem gyermekivé változta sápadt ajkát, keskeny arcát. Kivette a könyvecskét, kopott vihar-kabátja zsebébe csúsztotta s a lapos tarisznyát félőntudatlan mozdulattal a pad alá lökte. Erre aligha lesz már szüksége.

— Gyötrelmes úton nehéz utazás,
S ha már a kínok végét éri lábam,
Igy szól a pihenés is...

próbálta recitálni az első sorokat, ahol abbamaradt az egész az éjjel — mikor mögötte megszólalt a gépfegyver ismerősen undorító kattogása. A didergő órák alatt, míg a végtelen tiszamenti fűzesben bolyongott, az átkelést keresve, agya szüntelenül és konokul a 50. szonetten babrált. Valami rögeszmés macakcussággal próbálta befejezni a hetekkel ezelőtt, még a láger szalmáján megkezdett fordítást. Ha elkészülök vele — gondolta babonás, magakényszerítő reménykedéssel —, akkor meg vagyok mentve. Igen, így lesz: az utolsó sornál megtalálom őket. De természetesen még most sem, itt sem engedett meg magának semmi pongyolóságot. Megrögzött, kényes-nehézkés szokása szerint forgatta, izlelgette, cserélgette a szavakat, a képeket, a rímeket, mígcsak helyére nem került minden, s ki nem alakult a kép, pontosan az, amiről szó volt, szükség-szerűen és most már megváltoztathatlanul. A frissen gyártott babona szertartása szigorúan megtiltotta, hogy bármit is elsiessen, vagy elhanyagoljon. Éppenúgy kellett dolgoznia, mintha akár odahaza, a márványutcai lakásban üldögélné, az íróasztala mellett cigarettázva és Borika teáját szörpölve. Vagy az iskolában, a tanári hosszú asztala mellett föl-le sétálva, azokban a szerencsés percekben, mikor neki lyukas órája volt s a szoba üres. Olyankor születtek a legjobb dolgai — gondolta vágyakozva. Világos volt, hogy ha most egy szótagot is enged, akkor „nem ér az egész...” A varázs megtörik és a szonett hiába készül el: a szökés nem sikerül. „Valami közbejön”, mint eddig annyiszor, valahányszor már úgy tetszett, hogy az irgalmas véletlen utat enged neki a sokszoros egérfogóból, amelyben sorra pusztultak mellette a többiek. Dehát a gépfegyver émelyítő ugatással megszólalt mellette, a kis mokány rikoltzott. S az egérfogó újra és ezúttal véglegesen becsapódott fölötte. Most pedig már egyetlen használható szó sem ötlött agyába, csak a két első, kész

verssor kavargott a fejében egyre. De most ez is egyhangú volt, süket és gyötrelmes — mintha minden zene és szépség kihalt volna a világból.

— Gyötrelmes úton, nehéz utazás...

Mint valami makaçs és végzetes főfájás.

— Tessék, ha ezt megiszod, elmúlik! — mondta Borika és csipkés-szélű, kékvirágos csészét tartott eléje. A csészéből halvány, fehér köd szállt fölfelé, a japán lámpaernyő szelíd fényében. Olyan, mint odalent a Tiszáról, a fűzesek alatt. Mohón a tea után nyúlt, de az edényben — mondhatatlan rémületére — csak sűrű, ragadós, feketevörös latyak úszott. Undorítót, nyálkásfehér, féregforma szálkák uszkáltak benne és ő irtózva kapta vissza a kezét.

— Pfuj! Meg se szűrtétek?! Nem tudod, hogy utálok a fölét? — kiáltotta haragosan és türelmetlenül. Ugyanakkor ellenállhatatlan, borzalmas hányinger rázta meg. Olyan görcs, mintha egész benseje ki akarna szakadni. Még egy segélykérő mozdulatot tett a széles ágy felé. Anya nagy, erkélyes szobájának belsejéből világított az fehéren, s benne — nem látta, csak minden idegével tudta — Borika feküdt hosszú, nyakiggebolt, hímzettgalléros, fehér kislányingében. S mellette még valaki, akit ő még sohase látott. De aki — ezt is pontosan tudta —, az ágy fölött függő kerek Madonna-képen kapkodó kövér Jézuskához hasonlított. S egyszerre a Ponte Vecchióon állt, zsúfolt bódé előtt, s a sovány kis olasz hangosan és kacagva magyarázott. Sehogyse akarta a Madonna della Sedia-nak ezt a tüneményes kópiáját odaadni. Valami mást kínált, spárgával körültekert, halott csecsemőket. De ő ragaszkodott a képhez; ez a bambinó idézte fel benne az ellenállhatatlan vágyat arra, hogy Borika — megcsúfolva mozgékony és karcsú kecsességét, s mindig kész pajtási könnyedségét —, elnehezdedve és megcsunylva is, kisbabát hozzon a világra. S egyszerre — az éles fájdalom ellenére is — nyugalom és derű szállta meg. Természetes volt, hogy szenvednie kell; mindig is úgy tudta, hogy az új élet fájdalomból születik. És ha most odatérdelhet az ágy mellé, s Borika nyakába fúrhatja fájó fejét — mint azon az első éjszakán odakint a csendes hűvösvölgyi villában —, akkor úgyis megint jó lesz minden. Felállt, kinyújtotta kezét, egy lépést tett a félhomályban — már nem látta az ágyat: aztán a borzalmas görcs megint elkapta, az előbbinél hatalmasabban, és rémülten feltépte a szemhéját.

Ott ült a lócán, mint az előbb, az üres, hideg szobában. Homloka, nyaka, háta tapadós és nyirkos a veritéktől. Az álom eltűnt, s vele az élet és öröm minden lehetősége, most és mindörökre. Semmi sem volt: az undoron és fájdalomon kívül.

Aztán lassan enyhült a kín, s a nyomába lépő alélt fáradságon át, új — ezúttal ismeretlen — hangok szűrődtek keresztül. Tompán és lényéhez való minden vonatkozás nélkül. Kábultan, a félöntudat közönyével hallgatta őket:

— Már mindenki elment! — hallott egy fiatal, riadt hangot az ajtó-csapkodás, járáskeles, övszíjak csattogásán keresztül. — A csendőség még a mult héten, az előljáróság tegnap, s a leventevezetőség ma hajnalban. A községháza üres, a laktanya is, az örs is. Mi a csudára várjon itt még az ember? Ha kimegyek délután a szőlőbe, én bizony nem gyüvök többet vissza. Ottmaradok anyáméknál.

— Nono, hát mindenki azért nem! — felelt egy ismerős öreg basszus. — Az apácák itt vannak. Legalábbis az a három öreg, akik a templomban az első padban szoktak ülni. A gyerekek még tegnap is voltak iskolában. Ferke, a kisunokám azt mondja, rendesen tanultak. S nem is szólt nekik az igazgató nővérke semmit, hogy tán ma nem lenne előadás. Pedig az okos asszony! Ha baj készülne, az mingyá tudnál!

— Hát mitől fusson el az a három vénasszony? Azoknak aztán igazán nincs félténivalójuk! Hanem mink, Dani bácsi, mink! Mit gondol, velünk mi lenne, ha...?

Az öreg nem szolt mindjárt, egy nyers, magabiztos bariton felelt helyette:

— Marhaság! Semmi! Először is arra nem kerül sor, mert az utolsó percben úgyis itt teremnek újra a németek! Majd meglátjátok! És szét-szórják, megeszik ezt a bandát! De meg aztán, ha nem is! Ki fogja azt tudni, hogy ki micsodás, mikor a szavukat se értjük? A karszalagot eldobom, ezt kitűzöm — halkan motoszkált a zsebében — s olyan partizán vagyok, mint annak a rendje! Még a puskámat se teszem le.

— Hát azt nem tudom, olyan egyszerű lesz-e? — szolt bele még valaki. — De egyelőre semmiesetre se kell még mozdulni. Akkor minek ettük meg a békát, ha most mindent ezeknek a gyilkosoknak hagyunk?

Most szolt meg Dani bácsi újra, dörmögő, békés hangján:

— Míg a Homayer-fivérek itt vannak, addig tik is megülhettek a feneketeken. Azok értik a dörgést. Ha Anton Homayer most át merte venni a város vezetését, hát akkor még tart egy darabig, míg nektek lealkonyul... — Az öreg furcsán elkülönítette magát társaitól, de úgy látszott, ezen senki sem ütközött meg. Csak a kis kamasz hepciáskodott:

— Homoky Antalt gondolja, Dani bátyám? A vezetőtestvért?

— Nem Homoky az, fiam, hanem Homayer. Már négy esztendő óta megint. S az is marad egyelőre, s addig nem is változik itt meg semmi...

— Nem hát! Sőt, most jön csak az igazi! Vagy tán ingyen küszködünk itt annyit, ebben a ronda munkában? Aki ott volt a szántásnál, ott annak a helye az aratásnál is.

— Hát csak arassatok! — s Dani bácsi sistergőn maga elé sercintett.

Többet nem hallott. A görcsnek egy újabb rohama kioltotta külső tudatát. Alighogy ez is elmúlt — kissé gyorsabban és enyhébben, mint az előzők — kivágódott az ajtó. Lötyögő egyenruhás, övszíjas, géppuskás cingár legényke robbant be. Úgy festett, mint idétlen gyerek, aki nagyapja lógóujjú katonaruhájában feszít.

— No, gyerünk! — förmedt a fogolyra még mutáló, reszelős torokhangon. — A parancsnok úr látni akarja, mit fogtunk az éjszaka! No, fel, fel, szép hullajelölt! Ez nem munkaszolgálat, itt nem lehet henyélni. — Röhögött a saját szellemességén.

A rab erőlködve felemelkedett. De mindjárt meg is tántorodott és súlyosan lehuppant a deszkára.

— Na már helyünkbe is jöttek! — morgott a fiú elégedetlenül. Az ajtó hirtelen elsötétedett, alacsony keretét egészen betöltötte egy szállas-vállas férfi súlyos alakja. Csak meghajolva tudott belépni, s hűsös arca egy árnyalattal pirosabb lett, közönyös tekintete komorabb, az apró erőlködéstől, mellyel izmos birkózóalakját átpréselte a lepattogzott festésű ajtó apró négyszögén.

Szenvtelen tekintete lustán fölmérte a kopár szobát s benne az összerokadt foglyot.

— Ez az egész? — lökött feléje széles vállával megvetőn. — Mi a fenének cipeltétek ezt ide?

— Éppen át akart szökni a ruszkhöz, vezetőtestvér. Ott csíptük el a fűzesben, ahogy a part felé lopakodott. A másik oldal már az övék, hát nyilvánvaló volt... Valami szökött munkaszolgálatos, vagy kommunista kém.

— Akkor meg mért nem puffantottátok le ott helyben? Mi szükségünk van itt ilyen nyavalyásokra? — Az óriás gyors, fürkésző, mégis

közömbös pillantást vetett a rab ólomszürke arcába, sötét, láztól csillogó szemébe.

— Attól még nem késtünk el! — morgott a fiú és ormótlan fegyverét vállalkozón maga elé tolta. De a másik leintette:

— Van valami írása, amiből megállapítottátok, hogy kicsoda?

— Á! — A legény megvetően rázta a fejét. — A régi nóta: minden írása elveszett.

— Mit kerestél ott a Tiszaparton?! — támadt rá a nagy ember keményen.

A fogoly lélekjelenléte lassan visszatért. A görcs hirtelen hátrahúzódtott megint, talán a másfajta izgalom elől. Egyszerre megértette, hogy élete — évek óta hajszálon függő, agyonhajszolt ifjú élete, melyhez mégis oly szenvedélyesen, oly görcsösen ragaszkodott — most csupaszon ennek az embernek a kezében remeg. S hogy ezek a húsos, rövidujjú, nagy kezek nem fogják kímélni ezt a szakadozott hajszálat. Voltaképen egészen mindegy is már, mit felel. Kinzója szétvetett lábbal, nekikészülve állt előtte. Egyszerre nyugalom szállta meg. Már nem félt.

— Sétálgattam. — mondta csendesén. Csaknem gúnyosan hangzott. Aztán gyorsabban, biztosabban tette hozzá: — Verset írtam.

— Verset? — A hústorony vérmes arcán álmélkodás és hitetlenség ült ki. — Verset? Éjszaka? Ebben a hidegben?...

— Igen. — mondta a fiatalember magyarázón, hangosan. — Telihold volt, a fagyos Tisza gyönyörű. Szeretek éjjel verset írni.

Képzeletén átsuhant a szörnyű éjszaka, káprázatos díszleteivel: a gyémántfolyó, az ezüst hold sugarai alatt, a csodálatos füzek fekete árnyai. S szívében a küzdelem és reménység utolsó, kétségbeesett nekifeszülése. Farkasszemét nézett hóhérjával.

— Miféle verset írt ott? És mért éppen éjjel?

A fiatalember zsebébenyúlt, kihúzta a kis verskötetet. — Fordítok. — mondta egy kicsit felszabadultan, — Shakespeare szonettjeit fordítom. Már a fele készen van. A kiadóm várja.

A vezetőtestvér kíváncsian és kissé idegenkedve forgatta tömpe ujjai között az apró könyvet s tündöve ismételte a kérdését:

— De miért éppen éjjel? És miért az erdőben? Hát honnan került oda, ha nem zsidó? Maga nem ebből a városból való. — mondta aztán ki, mint egy ítéletet.

— Nem. — mondta az ifjú, aztán riadtan hozzátette: — De most itt lakom. A Felvidékről menekültem erre délfelé — hadarta most az előre elkészített mondókát, amelyet még szegény Bognár Laci eszelt ki, mindjárt, ahogy nekiindultak az erdőnek. Azon a borzalmas éjszakán volt ez, mikor a század nagyobbik fele ottmaradt mögöttük a hóban, ahogy a fagy, az éhség és a hajszoló fegyverek leterítették őket. Munkaszolgálatos század volt, majdnem csupa szegény, halálraremült zsidó. Mindössze néhányan voltak közöttük olyanok, akiket — mint őt és Lacit — nem a származásuk, hanem „politikai vétség” miatt osztottak be ide: ítélet nélküli halálra. Utolsó próbára indultak: iszonyattól és fölháborodástól hajszoltan.

Sokára és halkan tette hozzá: — De most itt telepedtem meg.

— Úgy? Itt? Hm. Csakhogyan ezt bizonyítani is kell ám, barátocskám. Hol lakik? És miből él? Van valami foglalkozása?

Sokat kérdezett egyszerre. Először az utolsó kérdésre felelt, mert arra legalább volt felelet:

— Tanár vagyok, középiskolai tanár. — Mit mondjon a többi, döntő kérdésre? Hol lakik? Hiszen a városnak egyetlen terét, egyetlen utcáját

sem ismeri. Jóformán a város nevét is csak sejtí. S ha még tudna is valamit mondani, ezek itt percek alatt meggyőződhetnek róla, hogy hazudik.

— Tanár vagyok. — ismételte gépiesen. Aztán ámulva hallotta a saját hangját — homályosan és mintegy ködön át —, amint folyékonyan hozzát teszi: — A zárdában tanítok, mint kisegítő. Mióta a nővérek nagy része elutazott. — Elhallgatott, aztán még ezt is hozzátette: — A tisztelendő főnöknő, meg a két öreg nővér nem győzi ellátni az iskolát.

Bírāja elfintorított arccal bökött a rosszszagú tócsára, iménti szenvedéseinek tanujára és vállát megrándítva mondta:

— No, a zárda nagyszerűen el lehet látva egy ilyen korhely tanárral. Aki este tökrészegre issza magát, aztán egész éjjel az erdőben kóborol. És még verseket is ír! — tette hozzá undorodva. — De ha nekik megfelel, nekem ugyan mindegy! — A kis egyenruhafogashoz fordult:

— Fogjátok közre és kísérvétek át a zárdába. Kérdezzétek meg a főnöknőt, igaz-e, amit ez beszél? Ha igaz, hagyjátok ott neki, hadd borogassák józanra az apácák a tanár úr fejét. — gúnyosan megnyomta a szót. — Ha hazudott — megint megrántotta a vállát, aztán kifelé bökött, az ablak előtt meredező, kopasz eperfára. — Nem kell vele sok teketóriát csinálni. Ahol a többi lógott, elfér ott még egy költő is. A golyóval takarékoskodni kell. Na, induljatok!

Igy hát elvégeztetett! Hiába volt minden! Borika. Sohasem fogja megtudni, mi történt velük ott a budai kis lakásban. Elpusztultak-e már régen, vagy átvészelnék-e mindent, ami volt, s ami még ezután következik? S fogják-e őt várni haza — hiába? Sohasem fogja megismerni a gyermekét! Nem készült el a szonett, nem sikerült az Élet — gondolta ostobán és habonásan. Megpróbálta újra emlékezetébe idézni a már kész sorokat, de most még ez sem sikerült. Támolyogva ment a négy fegyveres között, kicsit szédülve, de nyugodtan, majdnem közömbösen. Meghal és vége. Elég volt már; sok is!

A zárda előtt, a széles, négyszögű térségen nagy, őszilevelésű ponyvával takart harcikocsik álltak útrakészen, mindenféle holmival megrakva. Néhány katona motoszkált körülöttük. A szép, emeletes, fehér épület szárnyas kapuja tárva állt; a tágas kapuboltozat alól végig lehetett látni a hóval fedett zárdakertet, a szalmabatekert rózsatöveket, a tisztára söpört utakat. Odatúl, a kert végén öreg, félig kiszáradt diófa állt, közelében vasrácsból font filagória. A vadszőlő indái, melyek nyáron árnyékba borították, most eltűntek a csillogó hótakaró alatt. A fogoly sajgó honvágyat érzett e zárt kert biztonságos magánya után. De őrzői oldalt fordultak a kapualjban s beterettek egy üvegajtó mögé. A széles, visszhangos betonfolyosón barátságos csend feküdt: a kertrenyíló, nagy ablakok öntötték a téli napfényt. Valahonnan egy ajtó mögül, magas, csengő gyermekhang éneklő lejtése szűrődött ki: egy fiucska felelt. A négy fegyveres önkéntelenül meghalkította lépteit.

Aztán megálltak egy ajtó előtt s egyikük bekopogott. De nem várt választ, azonnal benyitott.

A fehér, áttetsző függönnyel takart ablak mögül sápadt, tejfehér világosság öntötte el a nagy, egyszerű szobát. Nyilvánvalóan iroda volt. Köröskörül, a falak mentén egyforma, sárgára pácolt szekrények álltak, a szoba közepén hosszú, piros posztóval takart asztal. Az ablak mellett, a kopott íróasztal mögött pápaszemes, fehérfőkötős, öreg apáca ült s valami nagy, vonalozott könyvbe jegyezgetett. A belépők zajára fölpillantott s furcsán lehajtva fejkötős fejét, szemüvege fölött megnézte őket. De aztán mégis levette kerek pápaszemét s míg törülgette, néhányat pislogott szelíd szürke szemével. Aztán sietség nélkül és nagyon figyelme-

sen, egyenkint szemügyre vette őket. Úgy tetszett, valamennyiüket ismerte. A kis nyiszlett legényke — nemrég még tanítványa lehetett — hirtelen megszelidülve „Dicsértessék”-kel köszönt s az öregasszony csendesén mondta rá: — Mindörökké, Pista. — A két fegyverest, akik az előírással karmozdulattal „Kitartás”-t kiáltottak, egy pillanattal tovább nézegette s csak aztán bölintott feléjük csendesén: — Jóreggelt, Dakos. Jóreggelt, Kuruc. — S a két ember valahogy furcsán kisebb lett e hangra. Aztán élénkebben s tán kissé csodálkozva fordult a hátul cammogó öreg felé: — Lám, hát maga is eljött, Dani bácsi? Mi jót hoztak? — kérdezte még, de tündő és különösképen nyugalmas pillantása ekkor már a fogoly ólomszínű arcán pihent. Aztán ott is maradt az egész idő alatt Dakos átadta a vezetőtestvér megbízását:

— Ez az ember — az erdőben fogtuk el az éjjel — azt állítja, hogy tanár. És hogy itt tanít, a zárdában. A vezetőtestvér kérdezteti a tisztelendő Főnöknőt, hogy tetszik-e ismerni és hogy igaz-e, hogy itt tanít? Mert ha hazudik, hát... — Kis, feszes, mindent bevégző mozdulattal elhallgatott. Közönyös hangja mögül nem csengett ki sem együttérzés, sem fenyegetés.

Az apáca még várt egy kicsit. Mikor látta, hogy nem mond többé semmit, visszafordította tekintetét a rongyos fogolyra, aki most a két ember között az ajtónak támaszkodva állt. Kétoldalt a két fegyver olyan volt mellette, mint valami keret, ami egy rajzot ölel körül. Olyan volt az arca is, sápadt, élettelen arca, mozdulatlan, mélyrehúzódott, fénytelen szeme. Mint valami krétarajz: papirosfehér, szénfekete és élettelen. Csak lent, a sötét szemek mozdulatlan mélyén remegett valami eleven. Valami: iszonyat, esdeklés; gyötrelmes, türhetetlen feszültség... a halál. Igen: a fiatalember elkínzott szemében a halál sikoltott iszonyodva. Az öregasszony lassan elfordította róla meleg, szürke szemét, melynek fiatalosan tiszta fehérjén most felhő suhant át — s nyugodt, mozdulatlan pillantása valahova el, más irányba fordult. A fogoly gépiesen követte a tekintetét: a hosszú asztalon túl, a kis, ócska bőrdívány fölött, a falon, feszület függött.

Egy kereszt: gondolta a fiatalember szórakozottan, félőntudatlanul. Kereszt. Milyen furcsa, egyenes! Karjai nem görbülnek be horogra, nem is hegyesek, mint a nyíl. Régimódiak. S egyszerre elcsodálkozott, milyen régen nem látott már ilyen keresztet. Csak így egyszerűen, minden nélkül. Egy kereszt s rajta a szent test.

Olyan mélyen eltűnődött ezen, hogy alig hallotta meg a kis öregasszony csendes válaszát, ahogy — elég sokára — nagyon lassan, nagyon nyugodtan, de nagyon határozottan mondta:

— Igen. A tanár úr velünk dolgozik. Szükségünk van a segítségére. Nagyon kevesen vagyunk most, s nagyon hálásnak kell lennünk, ha valaki hajlandó segíteni nekünk. — Felállt és átható, meleg és mély pillantását az ifjú megoldódott, elhomályosuló tekintetébe szegezve, lassan közelebb lépett hozzá.

A fiatalember sovány testét lassú remegés járta át; úgy látszott, mindjárt összeesik. Az apáca közéje és az emberek közé lépett, mintegy készen arra, hogy az összeroskadót vékony, öreg karocskáival felfogja.

— Köszönöm, hogy hazakísérték. — mondta még. Aztán hozzáfordult s színtelen hangja egyszerre meglágyult s enyhe és óvatos lett, mint egy anyai kéz: — Kérem, foglaljon itt helyet, míg kikísérem ezeket a jó embereket.

S az öregasszony, maga előtt terelve az elcsendesedett géppuskásokat, kilépett a folyosóra, és egyedül hagyta a kábult embert a feszülettel.